

О.А.Зінченко, д.е.н., професор,
 професор кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку,
 ДВНЗ «Криворізький національний університет»,

Д.С.Зінченко, студент,
 кафедра математичного моделювання економічних систем, факультет менеджменту та
 маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

ФІНАНСОВІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНО- ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Е.А. Зинченко, д.э.н, профессор,
 профессор кафедры финансов субъектов хозяйствования и инновационного развития,
 ГВУЗ «Криворожский национальный университет»,

Д.С. Зинченко, студент, кафедра
 математического моделирования экономических систем, факультет менеджмента и маркетинга,
 Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ФИНАНСОВЫЕ ПОДХОДЫ К МОДЕЛИРОВАНИЮ ИНФРАСТРУКТУРНО- ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ

O. Zinchenko, Doctor of Economics, professor,
 Professor of the Department of Finance undertakings and innovation
 SHEI "Kryvyi Rih National University"

**D.S. Zinchenko, student, Department of Economic Systems Mathematical Modeling, Faculty of
 Management and Marketing, National Technical University of Ukraine**
 "Kyiv polytechnic institute"

FINANCIAL MODELING APPROACHES TO INFRASTRUCTURE AND INSTITUTIONAL SUPPORT INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SERVICE INDUSTRIES

В статті наведено аналіз теоретичних положень щодо визначення поняття «сфера послуг». Запропоновано фінансові підходи щодо моделювання інфраструктурно-інституційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Визначено, що діяльність підприємств сфери послуг в умовах трансформаційної економіки набуває все більшого значення, а якісне задоволення потреб споживачів у повному обсязі стає основною метою діяльності підприємств, які націлені на досягнення стійкої перманентної конкурентоспроможності. Сфера послуг, а в особливості високоінтелектуальних послуг в умовах складного кризового етапу країни є тією сферою, успішний розвиток якої є критеріальною умовою розвитку тості суспільства. Доведено, що інфраструктурно – інституційне забезпечення є найважливішим ендогенним чинником, що впливає на функціонування самих підприємств. І саме таке забезпечення, в кінцевому підсумку, формує форми та розміри інвестицій, що можливо спрямувати на інноваційний розвиток. Проаналізовано теоретико- методичний базис визначення поняття «сфера послуг». Розроблено авторське визначення поняття «ринок послуг»: «Ринок послуг – це складна система відносин між виробниками та споживачами послуг з метою досягнення стратегічної мети створення підприємств та задоволення інтересів їх власників.» Удосконалено фінансові щабелі інфраструктурно-інституційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Визначено, що найважливішими чинниками забезпечення високої ефективності виробництва виступають науково – технічний прогрес та інноваційні процеси на підприємствах. У зв'язку з цим є суттєвим та своєчасним пошук найбільш раціональних джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств. Доведено, що економічний апарат держави, що формує інституційне забезпечення інноваційного розвитку, має працювати на перспективу – забезпечувати функціонування інноваційної моделі розвитку економіки і промисловості, розробляти гнучкі механізми фінансової підтримки інноваційних виробництв, реформувати амортизаційну політику, вживати заходи щодо підвищення

рівня самофінансування компаній. Запропоновано для оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності використовувати методи математичного моделювання.

В статті приведено аналіз теоретических положень по определению понятия «сфера услуг». Предложены финансовые подходы к моделированию инфраструктурно-институционального обеспечения инновационного развития предприятий сферы услуг. Определено, что деятельность предприятий сферы услуг в условиях трансформационной экономики приобретает все большее значение, а качественное удовлетворение потребностей потребителей в полном объеме становится основной целью деятельности предприятий, которые нацелены на достижение устойчивой перманентной конкурентоспособности. Сфера услуг, а в особенности высокоинтеллектуальных услуг, в условиях сложного кризисного этапа страны является той сферой, развитие которой является критериальным условием развитости общества. Доказано, что инфраструктурно – институциональное обеспечение является важнейшим эндогенным фактором, влияющим на функционирование самих предприятий. И именно такое обеспечение, в конечном итоге, формирует формы и размеры инвестиций, которые возможно направить на инновационное развитие. Проанализированы теоретико-методический базис определения понятия «сфера услуг». Разработано авторское определение понятия «рынок услуг»: «Рынок услуг – это сложная система отношений между производителями и потребителями услуг с целью достижения стратегической цели создания предприятий и удовлетворения интересов их владельцев.» Усовершенствованы финансовые основы инфраструктурно- институционального обеспечения инновационного развития предприятий сферы услуг. Определено, что важнейшими факторами обеспечения высокой эффективности производства выступают научно – технический прогресс и инновационные процессы на предприятиях. В связи с этим является существенным и своевременным поиск наиболее рациональных источников финансирования инновационного развития предприятий. Доказано, что экономический аппарат государства, который формирует институциональное обеспечение инновационного развития должен работать на перспективу – обеспечивать функционирование инновационной модели развития экономики и промышленности, разрабатывать гибкие механизмы финансовой поддержки инновационных производств, реформировать амортизационную политику, принимать меры по повышению уровня самофинансирования компаний. Предложено для оптимизации источников финансирования инвестиционной деятельности использовать методы математического моделирования

The article provides an analysis of theoretical positions regarding the definition of "service sector". A financial modeling approaches to infrastructure and institutional support innovative development of service industries. Determined that the activities of service industries in terms of transformation of the economy is becoming increasingly important, and high-quality customer satisfaction in full is the main goal of companies that aim to achieve sustainable permanent competitiveness. The services sector, and especially highly intellectual services in a complex phase of the crisis the country is an area which the successful development criterion condition develop toast society. Proved that the infrastructural – institutional provision is an important endogenous factor that affects the operation of most enterprises. And it is this provision, ultimately, creates shapes and sizes of investments that may be directed to innovative development. Analyzed theoretical and methodological basis for the definition of "service sector". Developed by copyright definition of "market services", "services market – a complex system of relations between producers and consumers Ambassador to achieve the strategic goal of creating businesses and meet the interests of their owners." Improved financial infrastruktorno- level of institutional support innovative development of service industries. Determined that the most important factors ensuring high efficiency are the scientific – technological progress and innovation processes in enterprises. In this regard is essential and timely search for the most efficient sources of financing innovative development of enterprises. Proved that economic state that forms the institutional support of innovative development, should work in the future – to ensure funksionuvan-nya innovative model of economy and industry, to develop flexible mechanisms for financial support of innovative industries, reform policies, to take measures to improve of companies. Proposed funding sources to optimize investment activity using mathematical modeling techniques.

Ключові слова: інноваційний розвиток, сфера послуг, інфраструктурно- інституціональне забезпечення

Ключевые слова: инновационное развитие, сфера услуг, инфраструктурно- институциональное обеспечение

Keywords: innovative development, services, infrastructure institutional provision

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Діяльність підприємств сфери послуг в умовах трансформаційної економіки набуває все більшого значення. Якісне задоволення потреб споживачів у повному обсязі стає основною метою діяльності підприємств, які націлені на досягнення стійкої перманентної конкурентоспроможності. Саме задоволення потреб виступає основою зростання обсягів реалізації і забезпечення нових замовлень протягом довготривалого періоду.

Сфера послуг, а в особливості високоінтелектуальних послуг в умовах складного кризового етапу країни є тією сферою, успішний розвиток якої є критеріальною умовою розвину тості суспільства.

Ступінь інтелектуалізації сфери послуг є тісно пов'язаною з інноваційним рівнем її суб'єктів. Саме нові рішення та ідеї, впроваджені в дану сферу, повинні слугувати запорукою зростання якості обслуговування споживачів і, в кінцевому підсумку, привести до підвищення конкурентоспроможності підприємств даної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В сучасних дослідженнях існує велика кількість публікацій, пов'язаних з вивченням сутності, ролі і значення інноваційного розвитку та його інституціонального забезпечення.

Однак, розгляд таких питань з врахуванням специфіки сфери послуг потребує більш детальної уваги.

В ході дослідження передовсім доцільно визначитись з теоретико- методичним базисом визначення поняття «сфера послуг».

На даний момент серед вчених – економістів та практиків [1-11 та ін.] не існує загальної узгодженої думки щодо генезису та теоретичного визначення поняття «сфера послуг». Саме звідси витікають значні протиріччя і в питаннях, що пов'язані з

інноваційним розвитком підприємств сфери послуг.

Так, автори роботи [1] вважають, що сфера послуг – це комплекс досить різноманітних галузей господарства, продукція яких носить нематеріальну форму і виступає як корисний ефект, невіддільний від виробничої або господарської діяльності з обслуговування процесу суспільного виробництва».

У роботі [2] сутність поняття «сфера послуг» трактується як «система галузей народного господарства, продукти, споживча вартість яких виражається в наданні зручностей ... Розрізняють сферу послуг матеріального виробництва (транспорт, зв'язок, побутове обслуговування); сферу послуг духовного життя (освіта, фізична культура, наука, мистецтво); сферу послуг у соціальній сфері (торгівля, житлово-комунальне обслуговування, охорона здоров'я)».

У такому дослідженні як [3] сфера послуг визначаються як «зведена узагальнююча категорія, що включає відтворення різноманітних видів послуг, що надаються підприємствами, організаціями, а також фізичними особами», а у роботі [4] – як «комплекс підприємств, установ, організацій та видів діяльності, зайнятих виробництвом усього різноманіття послуг».

Нам найбільш близьким є підхід до визначення ролі і сутності ринку послуг, запропонований вітчизняними вченими в статті [5]: «Ринок послуг – це складна система відносин між виробниками та споживачами послуг, це місце, де відбувається взаємодія продавців (продуцентів) і покупців (реципієнтів) послуг, визначаються ціни (споживча вартість), необхідна кількість і якість послуг, встановлюються і підтримуються господарські зв'язки й соціально-економічні контакти з різними цільовими аудиторіями в процесі організації виробництва (створення) та реалізації (споживання) послуг» [5]. Також в згаданій роботі визначено також, що «Особливість ринку послуг полягає в тому, що останні, на відміну від фізично виражених товарів, створюються і споживаються одночасно, а відтак ринок послуг не може існувати окремо від ринку товарів,

капіталів, робочої сили і відповідно тісно взаємодіє з ними» [5].

Постановка завдання.

Інфраструктурно – інституціональне забезпечення є найважливішим ендогенним чинником, що впливає на функціонування самих підприємств. І саме таке забезпечення, в кінцевому підсумку, формує форми та розміри інвестицій, що можливо спрямувати на інноваційний розвиток. Отже, вивчення даного питання є нагальною проблемою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Крім того, з урахуванням необхідності відображення в визначенні сфери послуг задоволення інтересів власників ми пропонуємо наступне: «Ринок послуг – це складна система відносин між виробниками та споживачами послуг, це місце, де відбувається взаємодія продавців (продуцентів) і покупців (реципієнтів) послуг з метою досягнення стратегічної мети створення підприємств та задоволення інтересів їх власників.»

Далі слід більш детально зупинитись на удосконаленні саме фінансових щабелів інфраструктурно- інституційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств сфери послуг.

При цьому слід виходити з того, що економіка України наразі знаходиться в стадії формування ринкових відносин. На даному етапі розвитку економіки Україна має свою десятиріччями сформовану інституційну структуру ринку послуг, що детермінована як законодавчими постулатами, так і інфраструктурним забезпеченням.

Найважливішими чинниками забезпечення високої ефективності виробництва виступають науково-технічний прогрес та інноваційні процеси на підприємствах. У зв'язку з цим є суттєвим та своєчасним пошук найбільш раціональних джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств. Окремі питання наукового обґрунтування теоретико-методичних підходів до визначення джерел фінансування інновацій на підприємствах є предметом дослідження багатьох вчених. До їх складу належать О.М.Алимов, І.О.Бланк,

Г.Г.Кирейцев, А.М.Поддєрьогін, А.М.Турило [1-9] та інші вчені.

В процесі вивчення праць українських учених щодо розвитку інновацій у промисловості України виникла необхідність проведення аналізу проблем, пов'язаних з фінансуванням інноваційного процесу та пошуку механізму їх вирішення.

Характер економічного розвитку на шляху до ринкових відносин підтвердив те, що неможливо досягти позитивних результатів лише шляхом вдосконалення відносин розподілу. На жаль, сьогодні, в умовах концентрації суспільної уваги на проблемах створення ринкової інфраструктури, питання науково-технічного прогресу ніби-то відійшли на другий план. Більш того, склалась помилкова думка, що ринок сам по собі вирішить проблеми технологічного відставання і інфраструктурно- інституційного забезпечення інноваційного розвитку. Та, як показує світовий досвід, здійснення великих інновацій не завжди по силі окремим, особливо малим та середнім підприємствам. Причиною цього є відсутність достатніх джерел фінансування інноваційних проєктів. Першочерговим завданням кожного інноваційно активного підприємства є формування дієздатного фінансового механізму підприємства, залучення достатніх фінансових коштів та оптимізація їх структури.

Економічна політика держави щодо інфраструктурно- інституційного забезпечення в докризові роки була спрямована на підтримання макроекономічної стабільності. Водночас необхідно відзначити, що досягнення макроекономічної стабільності – важливе, але не головне завдання. Економічний апарат держави, що формує інституційне забезпечення інноваційного розвитку, має працювати на перспективу – забезпечувати функціонування інноваційної моделі розвитку економіки і промисловості, розробляти гнучкі механізми фінансової підтримки інноваційних виробництв, реформувати амортизаційну політику, вживати заходи щодо підвищення рівня самофінансування компаній, активніше інтегруватися у міжнародний фінансово – інвестиційний ринок тощо. Проблеми інфраструктурно-інституційного забезпечення інноваційного процесу у промисловості спричиняються

високим рівнем невизначеності, непередбачуваності та ризикованості. Світовий досвід підтверджує, що навіть у розвинутих країнах ці ризики мінімізуються за допомогою заходів державної фінансової підтримки інновацій.

Серед проблем, від розв'язання яких залежать тенденції динаміки економічного розвитку країни у кризовий та післякризовий період, одне з ключових місць посідають проблеми, пов'язані з оптимізацією джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Різні дослідження свідчать, що саме активізація інвестиційно – інноваційної діяльності є базовою засадою економічного зростання. Це підтверджують багато економічних теорій, розбіжності полягають тільки у тому, які за формою власності інвестиції мають відігравати основну роль у виведенні економіки з кризи. Так, прихильники класичної економічної теорії говорять, що пріоритетними повинні бути приватні інвестиції із ринковим механізмом розподілу. У свою чергу, прибічники кейнсіанської економічної школи головну роль відводять державним інвестиціям із адміністративно-ринковим механізмом розподілу. Однак усі вони розглядають інвестиції як фундамент економічного зростання.

Вибір інвестиційної діяльності як основного фактору економічного зростання ставить проблему підвищення ефективності використання обмежених фінансових ресурсів із метою забезпечення стрімкішого й стійкішого економічного зростання. Для розв'язання цього завдання розглянемо інвестиції в інновації в розрізі сучасної системи фінансового управління економічними процесами на підприємствах.

На думку авторів [13, с.321] джерелами фінансування капітальних вкладень можуть бути: власні фінансові ресурси; позичені фінансові ресурси; кошти, отримані від продажу цінних паперів, внески членів трудових колективів; кошти державного бюджету та місцевих бюджетів; кошти іноземних інвесторів.

Насамперед, джерела фінансування інноваційних проектів залежать від фінансового механізму підприємства. З точки зору сучасних досліджень фінансового менеджменту розмежовують фінансовий механізм за ознакою рівня фінансового управління на директивний і

регулювальний. Безпосередній вплив на фінансову діяльність підприємства здійснюється через фінансовий механізм державного регулювання (ставки податків, різноманітні стимули і санкції), шляхом інфраструктурно-інституційного забезпечення, але, у свою чергу, ефективна організація та функціонування фінансів підприємства впливають на рівень державних фінансів (наповнюваність державного й місцевих бюджетів, позабюджетних фондів) і на економічне зростання взагалі. Оскільки суспільний продукт є результатом економічної діяльності підприємства, детальнішої уваги потребує саме фінансовий механізм підприємства. З урахуванням вищевикладеного доцільно розглядати його як внутрішньогосподарський, а фінансовий механізм державного регулювання – як зовнішній щодо фінансового механізму підприємства.

До фінансового регулювання входить система інструментів, за допомогою яких держава впливає на фінансову діяльність підприємства. З одного боку, це ставки податків і зборів та механізм їх стягнення, а з другого – інструменти державної фінансової підтримки у вигляді бюджетних позик або дотацій. Ця частина фінансового механізму не залежить від внутрішніх зусиль підприємства і має бути прийнятою підприємством як умова зовнішнього середовища, до якої воно має пристосуватися у процесі своєї господарської діяльності.

Інша річ – внутрішній фінансовий механізм підприємства, ефективність котрого визначається формами, методами та інструментами, які використовує підприємство у своїй діяльності. Тому ця складова фінансового механізму потребує пильної уваги до організації його функціонування.

Можливість залучати фінансові ресурси з різних джерел, у тому числі на фінансовому ринку, дає змогу підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів, вибираючи оптимальні їхні комбінації. Однак є певні чинники, що впливають на обсяг і структуру фінансових ресурсів підприємства. До них належать: форма власності й організаційно-правові форми підприємства (так, наприклад, державні підприємства багато в чому залежать від складу і обсягу державних фінансових

ресурсів як додаткового джерела формування капіталу), галузева приналежність підприємства, мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку часу, внутрішня фінансова політика підприємства тощо.

Автори роботи [5] визначають, що «основними джерелами прямих інвестицій у сферу послуг є Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Великобританія, Віргінські острови, Франція, Швеція, Швейцарія, Італія, США та інші країни. Серед найбільш інвестиційно-привабливих залишаються сфера послуг транспорту та зв'язку, операцій з нерухомим майном, ритейл і ремонт автомобілів, побутових виробів її предметів особистого вжитку. Для активації процесів залучення іноземних інвестицій в Україну доцільним є створення дієвої системи показників, що дозволять досягти балансу вимог економічного розвитку та економічної безпеки інвестора. Відповідно це потребує використання важелів впливу державних інституцій, оскільки такі послуги, як транспорт, зв'язок, торгівля та телекомунікації є стратегічними з позицій національної безпеки, мають бути підконтрольні державі, що можливе лише при структурній трансформації економіки країни в інноваційну із залученням й активацією регіональних полюсів росту» [5].

Для активації інноваційного розвитку підприємств першочерговим є обґрунтування вибору оптимальних джерел фінансування такого розвитку. Диверсифікація джерел фінансування інноваційних проектів є, на нашу думку, головною умовою зменшення фінансових ризиків, пов'язаних з реалізацією таких проектів. Крім того, інвестиції, отримані з декількох джерел, здебільшого залучаються на більш вигідних для підприємства умовах. І при цьому розробка відповідних моделей інвестиційного розвитку є першочерговою задачею при плануванні відповідних дій. Перспективами подальших наукових розробок у даному напрямку є детальний аналіз конкретних джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств та пропозиція щодо їх практичного застосування в умовах реально функціонуючого підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, розглянуті в роботі фінансові підходи до моделювання інфраструктурно-інституційного забезпечення на інноваційного розвитку підприємств сфери послуг сприятимуть активації такого розвитку.

Список використаної літератури

1. Економіка США: учебник для вузов / под ред. В. Б. Супяна. СПб.: Питер, 2003. С. 125
2. Новый экономический и юридический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. М., 2003. С. 879
3. Панкратьев Н. Система статистических показателей сферы услуг как сектора экономики // Вопросы статистики. 1998. № 4. С. 16.
4. Стаханов В. Н., Стаханов Д. В. Маркетинг сферы услуг. М., 2001.
5. Сагайдак М.П. Ринок послуг в Україні: становлення, сучасний стан і перспективи розвитку / М.П.Сагайдак // зб. наук. праць «Стратегія економічного розвитку України». – К.: ДВНЗ «КНЕУ», 2015. – №36. – С.173-182
6. Задоя А.О. Формування системи нових ринкових відносин / А.О. Задоя, В.Є. Момот // Економіст. – 2004. – № 5. – С. 44—50.
7. Галиця І.О. Концептуальні основи та механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах «економіки стресу» / І.О. Галиця // Вісник НАН України. – 2007. – №11.— С. 32—37.
8. Цебренько М. Інноваційна модель розвитку національної економіки України / М. Цебренько. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iweir.org.ua/cebrenko.rtf>.
9. Пойта І.О. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку послуг в Україні / І.О. Пойта // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: Матеріали VII міжнар. наук.-практич. конференції / за ред. Саух І.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 89—92
10. Данилишин Б.М. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації

суспільства: [монографія] / Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук. – К.: ЗАТ «Нічвала», 2005. – 328 с.

11. Сфера услуг: экономика, менеджмент, маркетинг [Электронный ресурс]: электрон. учеб. курс / под ред. Т.Д. Бурменко.- Электрон. дан. И прогр. – М.: КноРус, 2008. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM)

12. Верба В.А. Структурна конфігурація вітчизняного ринку консалтингових послуг // В. Верба // Вісник НУ «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління». —2010. – № 683. – С. 49—54.

13. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник/ За ред. А.М. Поддєрьогіна.- К.:КНЕУ, 2005.- 546с.

References

1. *Jekonomika SShA: uchebnik dlja vuzov / pod red. V. B. Supjana.* SPb.: Piter, 2003. S. 125

2 *Novyj jekonomicheskij i juridicheskij slovar' / pod red. A. N. Azrilijana.* M., 2003. S. 879

3. Pankrat'ev N. Sistema statisticheskikh pokazatelej sfery uslug kak sektora jekonomiki // *Voprosy statistiki.* 1998. № 4. S. 16.

4. Stahanov V. N., Stahanov D. V. *Marketing sfery uslug.* M., 2001.

5. Sagajdak M.P. Rinok poslug v Ukraїni: stanovlennja, suchasnij stan i perspektivi rozvitku / M.P. Sagajdak // zb. nauk. prac' «*Strategija ekonomichnogo rozvitku Ukraїni.*» – K.: DVNZ «KNEU», 2015. – №36. – S.173-182

6. Zadoja A.O. Formuvannja sistemi novih rinkovih vidnosin / A.O. Zadoja, V.Є. Momot// *Ekonomist.* – 2004. – № 5. – S. 44—50.

7. Galicja I.O. Konceptual'ni osnovi ta mehanizmi zabezpechennja konkurentospromozhnosti v umovah «ekonomiki stresu» / I.O. Galicja // *Visnik NAN Ukraїni.* – 2007. – №11.— S. 32—37.

8. Cebrenko M. Innovacijna model' rozvitku nacional'noї ekonomiki Ukraїni / M. Cebrenko. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.iweir.org.ua/cebrenko.rtf>.

9. Pojta I.O. Suchasnij stan ta perspektivi rozvitku rinku poslug v Ukraїni / I.O. Pojta // *Konkurentospromozhnist' v umovah globalizacii: realii, problemi ta perspektivi: Materiali VII mizhnar. nauk.-praktich. konferencii / za red. Sauh I.V.* – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2013. – S. 89—92

10. Danilishin B.M. *Sfera ta rinok poslug u konteksti social'noї modifikacii suspil'stva: [monografija] / B.M. Danilishin, V.I. Kucenko, Ja.V. Ostafijchuk.* – K.: ЗАТ «Нічвала», 2005. – 328 с.

11. *Sfera uslug: jekonomika, menedzhment, marketing [Jelektronnyj resurs] : jelektron. ucheb. kurs / pod red. T.D. Burmenko.- Jelektron. dan. I progr. – М.: КноРус, 2008. – 1 jelektron. opt. disk (CD-ROM)*

12. Verba V.A. Strukturna konfiguracija vitchiznjanogo rinku konsaltingovih poslug // V. Verba // *Visnik NU «L'vivs'ka politehnika» «Problemi ekonomiki ta upravlinnja».* —2010. – № 683. – S. 49—54.

13. Podder'ogin A.M. Finansi pidpriemstv: Pidruchnik/ Za red. A.M. Podder'ogina.- K.:KNEU, 2005.- 546s.